

Wat kan een stagiair zoal leren tijdens een stage op het Meertens Instituut?

Het antwoord op deze vraag wordt gegeven door Guido Moerdijk, student Geschiedenis aan de Universiteit Leiden en stagiair op het Meertens Instituut. Guido heeft met enkele andere stagiairs onder begeleiding van Nicoline van der Sijs een aantal maanden gewerkt aan de zeventiende-eeuwse kranten die door vrijwilligers zijn overgetikt, en die in de loop van 2020 op Delpher zullen worden gepresenteerd. De stagiairs hebben de informatie van de kranten op artikelniveau ontsloten en aangevuld, zodat onderzoekers alle artikelen apart kunnen opvragen. Tijdens dit werk heeft Guido speciaal gekeken naar de berichtgeving over de Glorious Revolution in 1688. Hieronder een verslag van zijn bevindingen.

Berichtgeving in de *Oprechte Haerlemsche Courant* over de Glorious Revolution in 1688

Guido Moerwijk

Aankomst van Willem III in Londen in december 1688. Prent van Romeyn de Hooghe.

Toen de Britse historica Lisa Jardine in een Frans restaurant zat te werken aan een boek, vroeg de medewerker van het restaurant wat ze aan het schrijven was. Jardine antwoordde dat ze een boek aan het schrijven was over de Nederlandse verovering van Engeland in 1688. “U maakt een grapje zeker,” antwoordde de man. Hij zei dat hij zich niet kon voorstellen dat een klein landje als Nederland ooit een grootmacht als Engeland zou kunnen verslaan, laat staan binnenvallen en de strijd nog winnen ook. Jardine antwoordde dat dat in 1688 toch echt was gebeurd.

De ‘Glorious Revolution’, zoals de Nederlandse invasie van Engeland genoemd wordt, staat zowel in de Britse als de Nederlandse geschiedenis bekend als een belangrijke gebeurtenis. Dat kwam met name omdat zowel de Engelsen als de Nederlanders in die tijd zelf ook meenden dat een invasie van Engeland niet mogelijk zou zijn.¹ De Engelsen hadden een groot staand leger van ongeveer 40.000 mensen, die sterk onder controle stond van de katholieke Engelse koning Jacobus II. De positie van de Engelse koning was echter zwak omdat een groot deel van de Engelse bevolking protestants gezind was. De Staten-Generaal in de Republiek zat ook niet te wachten op inmenging in een buitenlands conflict, laat staan via een militaire inval.² Toch zou de invasie van Engeland worden doorgezet, omdat men bang was dat Frankrijk en Engeland zouden gaan samenspannen tegen de Republiek, net zoals in 1672. Dit hele invasieplan was een initiatief van stadhouder (legeraanvoerder) Willem III, die met steun van een deel van de protestantse Engelse bevolking een mogelijkheid zag zijn monarchale ambities waar te maken en koning van Engeland te worden.

Hoe berichtten Nederlandse kranten in de zeventiende eeuw over het nieuws van de Glorious Revolution? Was men in de tijd zelf op de hoogte van de achtergronden? Dat heb ik uitgezocht tijdens mijn stage op het Meertens Instituut onder leiding van Nicoline van der Sijs. Ik heb daarvoor krantenartikelen verzameld uit de *Oprechte Haerlemsche Courant*. Deze krant werd in grote delen van de Republiek gelezen, maar ook in het buitenland, waaronder Londen en Moskou. Engeland had een staatskrant waarop de overzichts toezicht hield, maar het importeren van buitenlandse kranten was niet verboden. Door zijn vrije nieuwsgaring was de *Oprechte Haerlemsche Courant* in Engeland populair, en er verscheen dan ook een Engelse vertaling op de markt.³ In de Republiek verscheen de krant in die periode op dinsdag, donderdag en zaterdag. Lezers kregen dus drie keer in de week vers nieuws van de overkant van de Noordzee.

Het invasieplan

De Staten-Generaal gaf Willem III in september 1688 goedkeuring voor een militaire invasie van Engeland. Willem verzamelde op 11 November 1688 zijn 14.000 troepen, voornamelijk bestaande uit Duitse huurlingen, in Hellevoetsluis en twee dagen later berichtten de Nederlandse correspondenten in Engeland dat de vloot in aankomst was. Dit bericht verscheen uiteindelijk weer negen dagen daarna in de *Oprechte Haerlemsche Courant*, op 20 november 1688:

Deale den 13 November. 's Conings Schip de Swaluw, Capiteyn Aylmer, heeft in Duyns een Fluyt van de Hollantse Vloot gebracht: op deselve waren 4 Compagnien Infantery van 't Regiment van den Collonel Babington, gecommandeert door den Major Gollambine. Sijn

---

¹ Jonathan Israël, *The Dutch republic, it's rise, greatness and fall* (Oxford 1995), 842

² Ibidem, 842, 844 en 845

³ Ingrid Maier en René Vos, ‘Gelezen van Londen tot Moskou Internationale dimensies van de Oprechte Haerlemse Courant in de zeventiende eeuw’ (Haarlem 2005), 25-29; Marc van Oostendorp en Nicoline van der Sijs, ‘Een mooie mengelmoes’. *Meertaligheid in de Gouden Eeuw* (Amsterdam 2019), 48-49

Hoogheyd, den Heere Prince van Orange, is op deselve Vloot, welcke voorleden Donderdag na de middag van Goeree vertrocken en na 't Westen geseylt is.

Het was niet de bedoeling om met de vloot aan wal te laten gaan in Oost-Engeland, maar om door het Engelse kanaal te varen en in Zuidwest-Engeland aan land te gaan. Uit de berichten kunnen we opmaken dat het ongeveer anderhalve week duurde voordat nieuws uit Engeland overgekomen was, de drukpers bereikte en door de bevolking in Haarlem kon worden gelezen. Opvallend bij soortgelijke artikelen is dat Engelse plaatsnamen in de krant werden vernederlandst. Zo is bijvoorbeeld Douvres de Engelse plaats Dover, Liverpool de stad Liverpool en Pleijmuyden is Plymouth. In de artikelen werd de windrichting vermeld en welke richting Willem III opzeilde, zodat de lezer kon zien wat zijn plan was. Plannen en perspectieven werden gedetailleerd beschreven, zodat de lezer het nieuws geïnteresseerd zou blijven volgen.

Engelse tegenreactie

Drie dagen later, op 23 november 1688, nadat Willem III bij de Engelse havenplaats Torbay, vlakbij Exeter, aan land was gegaan, kregen de Haarlemmers de toespraak van de Engelse koning Jacobus II op de zeiltocht van Willem III te lezen:

JAMES R.

AEngesien den Prince van Orange en sijn Aenhangers, welcke van voornemen zijn, onse Coninckrijcken t'invaderen, ten dien eynde verscheyde Papieren en Declaratien, met Verraet gevult (hopende, door dit middel ons Volck te misleyden en, soo 't mogelijk was, onse Armee te corrumperen) geinventeert en gesmeet hebben, een groot getal van deze Libellen doet drucken en Personen overgesonden, welck geëmployeert werden, om se in onse Coninckrijcken te distribuëren: En, alhoewel alle soorten van Menschen soo wel in criminele, als andere gevallen, verplicht zijn, kennis van de Wetten te nemen of de Poene en gevaeren t'incurreren; Willen wy echter, op dat niemant dencke, de schuldige Straf te ontgaen of sig te verschonen, wanneer ontdeekt wert, onder voorwenden, van de Natuur van sijn Misdaet niet te weten, alle onse Onderdanen, van wat Qualiteyt, Rang of Conditie sy mogen wesen, door dese tegenwoordige Proclamatie, op het advys van onsen Raed gepubliceert, wel waerschouwen en exhorteren, de voorsz. Verraderlijke Papieren of Declaratien noch eenige van deselve noch eenigh ander Papier of Papieren van die natuur te publiceren, distribuëren, verhalen of disperseren, noch de vryheyd te nemen, van de voorsz. Papieren of Declaratien, met Verraderyen opgevult, noch eenige van deselve of eenig ander Papier of Papieren van die natuur te lesen, ontfangen, verbergen of bewaren. Gegeven in ons Hof te Withal den 12 November, 1688, en van onse Regeering het vierde Jaer.

Dit was geen reactie op de landing zelf, maar een reactie op het feit dat de vloot was signaleerd door de Engelse kustwacht, nabij het Engelse kanaal. Dit bericht kreeg men in de Republiek te lezen terwijl de vloot in de tussentijd allang aan land was gegaan. Dit is tevens één van de weinige berichten die vanuit het perspectief van Jacobus II (James) is geschreven. In zijn mededeling krijgt te lezer te weten welke straffen staan op het helpen van de Prins van Oranje bij zijn opmars in Engeland. Alle informatie die de Hollandse vijand op enigerwijs zou helpen, zou worden bestraft.

Aangekomen in Zuidwest-Engeland en opmars richting Londen

Een nieuwsbericht uit de krant van 4 december 1688 laat zien dat de opmars naar het Engelse binnenland voortvarender ging dan verwacht.

Uyt het Westen heeft men tyding, dat sijn Hoogheyt, den Heere Prince van Orangie, alomme boven verwachting met het uytterste respect en d overbodigste toegenegentheyt gerecipieert en ontfangen wert; dat van den den 15 tot den 18 het landen van sijn Hoogheys Volck, Ammunitien en Artillery gecontinueert wiert, sonder de minste tegenstant; dat de Lords Wiltshire, Shrewsbury en Mordant den 17 met drie Regimenten in Exon trocken, en den Grave van Maclesfield aen het Hoofd van deselve, dat sijn Hoogheyt 's anderendaegs, den 18, in Persoon in de Stad reed en met groote toejuychingen en Vreugden-geroep, ontfangen wiert, dat d Inwoonders de gantschen Nacht de Klocken luydden en Vreugden vuuren aenstaken; dat van dien tijt af een groote quantiteyt Persoonen van alderhande qualiteyten by sijn Hoogheyt gearriveert zijn, en wel in soo grooten getal, dat desselfs Armee tot over de 45000 Man vermeer is.

Waarschijnlijk werd dit nieuws in de Republiek ook met veel vreugde ontvangen. Een insluiting van de Republiek door twee grootmachten was nu erg onwaarschijnlijk geworden. Hoe snel de opmars verliep, is de vraag. Engeland had 40.000 troepen ter beschikking. Willem III had er daarentegen bij aankomst in Engeland maar 21.000. Toen Willem al aan land was gegaan in Torbay, moest het grootste deel van de troepen van Jacobus eerst uit heel Engeland verzameld worden. Dit betekende voor Willem III een unieke kans.⁴ Onderwijl bleef zijn leger ook door steun van de Engelsen zelf groeien, volgens het bericht tot de 45.000 soldaten.

Overwinning van Willem III

Op 18 December besloot Willem III zijn invasie met een triomftocht door Londen. Jacobus II besloot om zijn gezin naar Frankrijk te sturen en zelf te vluchten.⁵ Willem III legde tegenover het Engelse bevolking een verklaring af, volgens de *Oprechte Haerlemsche Courant* van 1-1-1689:

WY twijffelen niet, of de Werelt is overtuygt, dat wy in dese groote en gevarelijcke Conjuncture ten hoogsten ter harten nemen en seer yverig zijn voor de Protestantse Religie, de Wetten van dit Koninckrijk en de Vryheden, Goederen en rechten van den Onderdaen. Wy hadden oock met reden oorsaeck, te hopen, dat, de Koning sijn Proclamatie hebbende laten publiceren en sijn Circulaire Brieven expedieren tot een vry Parlement, wy gerust souden hebben kunnen blijven in het verwachten van die Vergadering: Maer sijn Majesteyt, sig geretireert hebbende, en, na wy ons verbeelden, met voornemen, om uyt het Rijck te vertrecken, op het Advys en de pernitiouse Raden van Menschen, tot onse Natie en onse Religie seer ongenegen, kunnen wy, sonder onsen Plicht te versuymen, niet stil blyven in dese Calamiteyten, in welcke de Raden der Papisten, die soo langen tijt geprevaleert hebben, dese Koninckrijcken ellendigh geinvolveert hebben. Wy hebben derhalven eenparig geresolveert, ons t'adresseren aen sijn Hoogheyt, den Heere Prince van Orange, welcke door een soo grooten toegenegentheyt jegens dese Koninckrijcken, met een soo sware Koste en met soo veel gevaren voor sijn Persoon onderstaen heeft (sijn best doende tot

---

⁴ Jonathan Israël, *The Dutch role in the Glorious revolution, in The Anglo-Dutch moment. Essays on the Glorious Revolution and its world impact* (Cambridge 1991), 124-125

⁵ Israël, *The Dutch republic, it's rise, greatness and fall* (Oxford 1995), 852

het besorgen van een vry Parlement) ons uyt de over het hoofd hangende Gevaren van het Pausdom en de Slaverny met soo weynig storting van Christen Bloet, als mogelijk, te verlossen.

Vooraf de laatste zin in dit stukje laat zien dat de correspondenten van protestantse kant waren. Men was dankzij Willem III zagezegd eindelijk verlost van ‘pausdom oftewel slaverny’. Uit bericht komt naar voren dat het doel van de invasie was om de protestantse godsdienst in Engeland veilig te stellen. Dit soort berichten werd zo ook gebruikt als propaganda voor de protestantse zaak.

Afzetten van Jacobus II en kroning van Willem III tot Koning van Engeland, Schotland en Ierland

In februari 1689 ging het Engelse parlement overstag om Willem III en zijn vrouw Mary Stuart tot koning en koningin van Engeland en Schotland te benoemen.⁶ Dit was de basis voor een duomonarchie tussen de koning en koningin:

Het Lagerhuys, gisteren vergadert geweest tot het delibereren over de tegenwoordige staet van het Koninckrijck, stelde na veele discussien en redenen over en weder vast: Dat Koning Jacobus II., getracht hebbende, de Constitutie van het Koninckrijck door de Violatie van het Origineel Contract tusschen den Koning en het Volck te renverseren, en door den Raedt van de Jesuyten en andere pernicieuse Menschen de Fondamentele Wetten geschent en sig buyten sijn Koninckrijck geretireert, de Regeering daer door geabdiceert heeft en de Throon vacant geworden is: Het besloot verder, dit gearresteerde aen het Hogerhuys te communiceren en desselfs concurrentie te versoeken. Heden besoigneerde het Hogerhuys insgelijcks over den staet van 't Koninckrijck: Men proponeerde, of men de Regeering niet in handen van een Regent soude stellen; maer die voorslagh wiert door 53 Stemmen tegen 49 verworpen; en daer op de Resolutie van het Lagerhuys in overlegh gebracht; dan, vermits het reets 6 uren 's namiddags was, doe men een aenvang daer van soude maken, de Vergadering tot morgen ten 3 uren na de middag geadjourneert; want, vemits het de Verjaerdag van de Doot van Koning Carel I. sal zijn, sullen de twee Huysen 's ochtents ter Kerck gaen. Het Lagerhuys heeft heden vastgesteld, dat het met het welwesen van het Koninckrijck niet overeen kan komen.

Volgens het parlement mocht Engeland in de toekomst niet langer meer “een Paeps Koning [te] hebben, en dat geen Prins van die Religie voortaan tot de Kroon geadmitteert sal mogen werden. Door het selve zijn de Commissarissen tot het examineren van verscheyde Grieven verkoren’, aldus de *Oprechte Haerlemsche Courant* van 17-2-1689. Als reden voor het Engelse verzet tegen de katholieke koning Jacobus II wordt in de geschiedschrijving aangegeven dat hij streefde naar absolute monarchie als alleenheerser, naar het voorbeeld van de Franse koning Lodewijk XIV. Het parlement in Engeland beriep zich echter op het feit dat de koning in het verleden had beloofd de rechten van het parlement te respecteren.⁷ Ook die achtergrond ziet men terug in het bovenstaand bericht, waarin het parlement vergadert over de vraag of de koning kan worden afgezet omdat hij het contract heeft verbroken.

---

⁶ Israëel, *The Dutch republic, it's rise, greatness and fall* (Oxford 1995), 852

⁷ John Miller. *James II; A study in kingship* (Methuen 1978), 44

Willem III werd op 11 april tot koning van Engeland gekroond. In het onderstaande bericht uit de *Oprechte Haerlemsche Courant* van 20-02-1689 staat dat de kroning gepland was op 21 april, maar waarschijnlijk is deze datum volgens de Juliaanse kalender:

ALsoo wy geresolveert zijn, onder de Genade en Zegen van God de Solemniteyt van onse Conincklijke Krooning te celebreren in ons Paleys van Westmunster op den 21 der aenstaende Maent April, en dat volgens d'oude Costumen van dit Coninckrijck, als oock uyt kracht van de Possessie van verscheyde Leenen, Landen en andere Erf-Goederen, veele van onse beminde Onderdanen pretenderen en in der daed gehouden zijn, op dien dagh en gedurende den tijt van de Krooningh verscheyde dingen te doen en sekere Diensten waer te nemen, gelijk hun Voorouders en de geene, uyt welckers Naem sy sulcks pretenderen, hier voormaels op de Krooningen van onse Voorsaten, de Coningen en Coninginnen van dit Coninkrijk.

Willem zou voortaan regeren volgens “de oude costumen van het koninkrijk”. Dat wil zeggen in samenspraak met het parlement. De kroning van Willem III werd niet alleen in Engeland uitgebreid gevierd, maar ook in de Republiek met saluutschoten, parades en banketten.⁸ De hoofdreden voor het afzetten van de Engelse koning en de doelstelling van de invasie, namelijk Engeland verlossen van pausdom en slavernij, wordt weergegeven in de kranten. Ook de krantenlezers worden dus goed op de hoogte gehouden van de achtergrond van de Glorious Revolution.

---

⁸ P.J.A.N., van Rietbergen, ‘A fateful alliance? William III and England in Dutch historiography, 1688-9 to 1988-9’, in: Jonathan Israël, *The Anglo-Dutch moment. Essays on the Glorious Revolution and its world impact* (Cambridge 1991), 467